

ЦЕННОСТИ НА УЧЕЩИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Мария И. ВЪЛКОВА

THE BULGARIAN STUDENTS' VALUES

Maria I. VALKOVA

ABSTRACT

As a major component of the personality structure, value orientations combine both the theoretical-cognitive and the practical orientation of the personality, and the search for correlations with other structural components – intellect, self-consciousness, ideals, interests, needs, motives, etc. The purpose of this empirical study is to identify the most preferred values among students and to analyze the choice between terminal and instrumental values. The research methodology is based on the theory of M. Rokeach. His test was adapted for the purposes of the present study and instead of ranking the 36 values, students had to choose 10 which they considered to be the most important and necessary for them. The results are expected and outlines some regularities in the values of the adolescents. The study includes a total of 412 persons. The first three places occupy „health“, „real friendship“ and „freedom“. The choice of „health“ with the highest percentage of respondents marks an important trend in the development of our modern society – the ever-increasing appreciation of human life due to its uniqueness, but also the ease with which it can be lost. The large percentage of choices of values such as „true friendship“, „freedom“ and „confidence in yourself“ can be explained by the intensely ongoing process of individualization of the personality.

KEYWORDS: study, values, students;

Съвременното технологично общество предлага безброй възможности за развитие на личността. Животът на човек и неговата същност се определят до голяма степен от ценностите му и начинът на поведение продиктуван от тях. Въпросът за ценностите е актуален и дори е необходимо търсенето на отговори за него да е продължителен и неспиращ процес.

В науката ценностите заемат специфично, но и неопределено място. Тяхната класификация и типологизация е различна според избрания критерий за подредба. Най-често срещаната

класификация изхожда от връзката между „целите и средствата“, към които е насочена активността на субекта и средствата, с помощта на които той ги достига. Американецът Милтън Рокич /1973/ дели ценностите на: 1/ терминални и 2/ инструментални, макар че в зависимост от редица фактори те могат взаимно да сменят своя статус.

Често използвана класификация на ценностните ориентации е тази, която ги съотнася с различните водещи дейности, упражнявани от индивида и тогава те се свързват с играта, ученето, общуването, труда и свободното време. И накрая, в

зависимост от времето на възникване на едни или други нужди и потребности, както и от тяхното естество, чието удовлетворяване тези ценности целят, тогава се появява тяхното разграничаване на: 1/ биологични и 2/ социални ценности.

Отделните научни области в своите теоретико-емпирични изследвания проследяват влиянието и на различни фактори върху изграждането на ценностите и ценностните ориентации, проследяват тяхната динамика и специфика от гледна точка на възрастта и половата принадлежност на изследваните лица, упражняваната от тях водеща дейност или професия, на семейството и/или училището като социализираща среда, както и влиянието на неформални групи и движения, на различни организации, на средствата за масова информация, на културата на съответния народ и нация.

Като главен компонент от структурата на личността ценностните ориентации обединяват в себе си както

теоретико-познавателната, така и практическата насоченост на личността, откъдето следва и търсенето на корелации с други нейни структурни компоненти – интелект, самосъзнание, идеали, интереси, потребности, мотиви и др.

Целта на настоящото емпирично изследване е да се установи кои са най-предпочитаните ценности сред учещите и да се направи анализ на избора между терминални и инструментални ценности.

Използваната изследователска методика се базира на теорията на М. Рокич. Тестът, създаден от изследователя, бе адаптиран за целите на настоящото изследване, като в него се включиха и двете групи ценности – терминални и инструментални. На участващите в изследването бе предложен пълният списък с 36 ценности – 18 терминални и 18 инструментални, но вместо да ги степенуват по важност и ранжират, те трябваше да изберат само 10 от тях, за които смятат, че са най-важни и необходими.

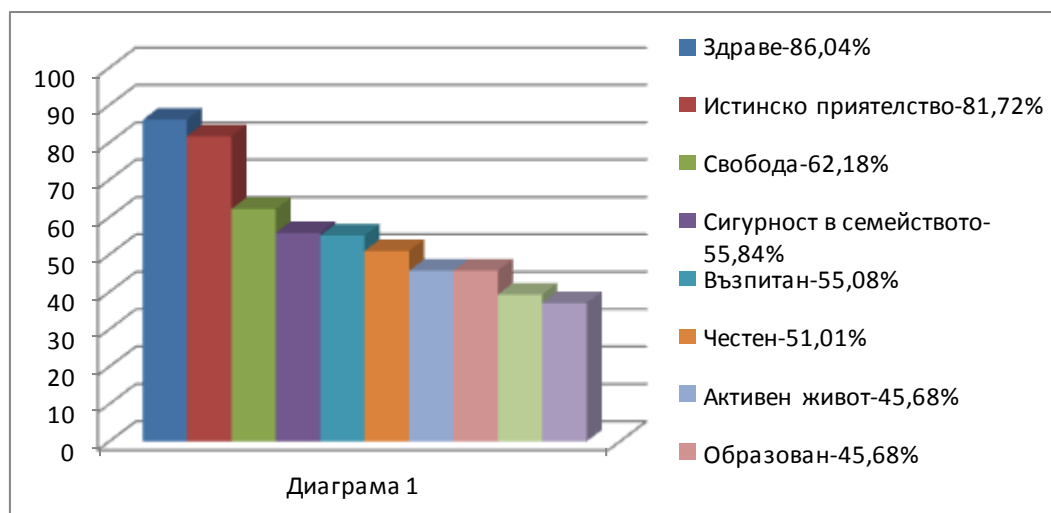
Таблица 1. Терминални и инструментални ценности според М. Рокич

Терминални ценности		Инструментални ценности
Активен живот(пълнота и емоционална наситеност в живота, изпълнен с вълнения; проспериращ живот)	1.	Акуратен (чист, спретнат, подреден)
Истинско приятелство (близко общуване с други хора, добри и верни приятели)	2.	Високи изисквания (амбициозен, с претенции,упорито работещ)
Жизнена мъдрост (зряло разбиране за живота, в разсъжденията)	3.	Възпитан (учтив, любезен, с добри маниери)
Здраве(физическа и психическа устойчивост на организма)	4.	Ефективен в делата(способен, дръзновен творчески, продуктивен в делата)
Равенство (братство, равни възможности за всички)	5.	Жизнерадостен (с широко сърце, весел, чувство за намалена умора)
Национална сигурност (предпазване от външни посегателства)	6.	Изпълнителен(спазващ задълженията си, уважаващ другите, дисциплиниран)
Красота(красота на природата и изкуството,преживяване на прекрасното)	7.	Независим (самостоятелен в делата и действията си)
Пълноценна любов (сексуална и духовна интимност)	8.	Непримирим (защищаващ собствените си възгледи, куражлия)
Материално обезпечен живот (живот лишен от материални затруднения)	9.	Образован (интелигентен, интелектуален, рефлексивен)
Обществено признание(уважение, възхищение от другите хора в обществото)	10.	Отговорен(надежден, на когото може да се разчита, имащ чувство за дълг)

Продуктивен живот(усещане за постижение, ефективна дейност, максимално използване на собствените възможности)	11.	Самоконтролиращ се (умерен, самодисциплиниран, сдържан)
Развитие (постоянно усъвършенстване на себе си)	12.	Смел (решителен, отстояващ мнението си)
Удоволствия(приятен и спокоен живот, приятно прекарване на времето)	13.	Рационален (последователен, логичен)
Свобода(независимост, свободен избор, самостоятелност)	14.	Волеви(отстояване на собственото мнение, упоритост в постигането на целите)
Творчество (възможности за творческа дейност и изява)	15.	Проявяващ търпимост (великодушен, готов да приеме извинението на другите)
Увереност в себе си(удовлетвореност от собствената съдба, вътрешна хармония и непротиворечивост на идеите)	16.	Честен (искрен, истинен, правдивост)
Сигурност в семейството (щастлив семеен живот, грижа за близките)	17.	Чувствителен (любящ, нежен, загрижен, сензитивен)
Щастие за другите (близко общуване с другите хора, алтруизъм)	18.	Имащ широки възгледи (непредубеден, без предразсъдъци)

Изследването включва общо 412 лица, които са ученици от 5 до 12 клас от ПХГ „Дамян Дамянов“ – гр. Сливен, XII ОУ „Елисавета Багряна“ – гр. Сливен и студенти от I и II курс на ИПФ – Сливен на Технически университет – гр. София. Невалидни са 18 анкетни карти, поради избор на повече или по-малко от

посочените 10 ценности. Целенасочено не беше направено разграничението между терминални и инструментални ценности, а изборът беше от общ списък с 36-те ценности на Рокич (Табл. 1). Резултатите от анкетата са представени в Диаграма 1.

Диаграмата показва процентното съотношение на всяка една от ценностите или процента учащи, които са предпочели съответната ценност. Интересен е резултатът в разграничението между терминални и инструментални ценности – от 10-те избрани 7 са терминални и само 3 са инструментални. Предпочитанието на терминалните ценности може да се обясни със желанието за постигане на високи резултати. Впечатление прави изключително ниският процентен избор на инструменталните ценности „*ефективен в делата*“ – 4,31 % и „*имащ широки възгледи*“ – 4,57%. Поставени на последните две места в избора те потвърждават хипотезата за предпочитание на крайните цели пред средствата за постигането им.

Трябва да се отбележат сравнително близките резултати, дори равни, сред избраните ценности в диаграмата. Това се наблюдава и при други ценности от списъка: „*равенство*“ и „*щастие за другите*“ имат по 20,30%; „*акуратен*“ и „*изпълнителен*“ по 16,5%; „*житейска мъдрост*“ и „*красота*“ по 23,86%.

Очаквано висок процент сред първите три от най-предпочитаните ценности има „*свободата*“. Тя заема високо място в ценностната йерархия на учащите, но като че ли им липсва, а някои дори не са готови за нея. Свободата и чувството за нея са част от процеса на индивидуализация на личността и търсенето на своето място в социума. Началото на този процес и основен пътеводител за личността в него е семейството. Доказателство за това е високият процентен избор на ценностите „*сигурност в семейството*“ (55,83%) и „*възпитан*“ (55,08%).

Впечатление прави категоричността на заявеният избор изразена във високите процентни стойности на избраните ценности. Това говори за убеденост и сигурност в избора на предпочитанията и е знак за устойчивост.

ИЗВОДИ

1. Изборът на терминални ценности отстъпва пред инструменталните с увеличаване на възрастта, т.е. по-малките ученици избират *целите* като ценност, а при по-големите ученици и студентите по важни са *средствата* за тяхното постигане.

2. Изборът на здравето с най-висок процент сред анкетираните бележи важна тенденция в развитието на съвременното ни общество – все по високото оценяване на човешкия живот породено от неговата уникалност, неповторимост, но и лекотата, с която може да бъде изгубен.

3. Големият процентен избор на ценности като „*истинско приятелство*“, „*свобода*“ и „*увереност в себе си*“ може да се обясни с интензивно протичащия процес на индивидуализация на личността.

Научните изследвания, резултатите от които са представени в настоящата публикация, са финансирани от Вътрешния конкурс на ТУ-София-2017.

ЛИТЕРАТУРА

Rokeach, M. The Nature of Human Values, New York: The Free Press. 1973.

Петкова, И., Димитров, И, Терминални ценности на студенти от педагогически специалности, ДИПКУ - Стара Загора, бр. 3, 2015, DOI: 10.15547/PF.2015.022.

Тенева, М, Свободата в общуването между преподаватели и студенти, - Известия на Съюза на учените – Сливен, ISSN 1311-2864, т. 5, Сливен, 2003, с. 43-45.

АДРЕС ЗА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ

Мария Илиева Вълкова,
ТУ- София, ИПФ – гр. Сливен
nikolaymaria.vv@abv.bg

